

ОКСАНА ТУЛЬСЬКА,
кандидат педагогічних наук, доцент
(Україна, Хмельницький, Хмельницький національний університет)
OXSANA TULSKA,
candidate of pedagogical sciences, associate professor
(Ukraine, Khmelnytskyi, Khmelnytskyi National University)
orcid.org/0000-0002-7160-3517

Особистісні якості у структурі професійної компетентності фахівця-еколога

Personal Qualities in the Structure of an Environmental Specialist's Professional Competence

У статті здійснено аналіз термінів «професійна компетентність» і «особистісні якості» фахівця та розкрито специфіку даних понять щодо майбутнього еколога. Обґрунтовано актуальність формування особистісних якостей фахівця-еколога, які пов'язані зі специфікою його професійної діяльності й екологічним, економічним та політичним станом, що склалися нині в нашій країні. В такій ситуації сучасна освіта повинна бути спрямована на розвиток особистості людини, розкриття її можливостей, талантів, становлення самосвідомості, самореалізації. Основним результатом навчання має бути не тільки формування професійних здібностей на основі оволодіння відповідними знаннями й уміннями, але й становлення особистості фахівця.

Діяльність еколога відбувається в динамічних, часто непередбачуваних ситуаціях. У таких умовах успішним може бути лише фахівець, здатний самостійно й творчо мислити, генерувати оригінальні ідеї, оперативно приймати нестандартні й водночас оптимальні рішення. Окрім того, професійна діяльність у сфері охорони природи за своєю суттю є соціальною, пов'язаною з необхідністю працювати в команді, налагоджувати комунікативні зв'язки з колегами, представниками інших професійних груп, науковцями та громадськістю, у зв'язку з чим передбачає потребу у здатності обирати оптимальні способи спілкування в ситуації взаємодії, вибудовувати професійно доцільні стосунки.

Автором доведено, що особистісні якості займають важливе місце у структурі професійної компетентності фахівця-еколога. Неодмінною запорукою досконалої професійної діяльності еколога є наявність таких якостей, як цілеспрямованість, наполегливість, рішучість, ініціативність, самостійність, витримка; готовність спілкуватися з людьми, здатність вести переговори, дискутувати і відстоювати власну позицію; здатність попереджати та конструктивно вирішувати міжособистісні протиріччя і конфлікти; справедливість і відповідальність; креативність; високий рівень сформованості екологічно орієнтованих цінностей та екологічної свідомості.

На основі результатів аналізу філософської, психологічної й педагогічної літератури, а також особливостей діяльності фахівців у сфері охорони природи, акцентовано увагу на важливості у подальшому розробки спеціальних методик для формування особистісних якостей фахівця-еколога.

Ключові слова: компетентнісний підхід, професійна компетентність, особистісні якості, професійна спрямованість, навчальний процес.

The article analyzed the terms «professional competence» and «personal qualities» of a professional specialist and revealed the specificity of these concepts towards the future ecologists. Actuality of the personal traits formation of environmental experts that are associated with the specificity of their professional work and the environmental, economic and political situation prevailing today in our country. In this situation, the modern education should be focused on the development of the man's personality, revealing his capabilities, talents and formation of identity, self-realization. The main result of the study should not only be the formation of the professional skills through mastery of relevant knowledge and skills, but also the formation of the personality.

The activity of an environmentalist occurs in dynamic, often unpredictable situations. In such circumstances, the successful one can be only a specialist who is able to think independently and creatively, generate original ideas, immediately make innovative and yet optimal decisions.

Besides, the professional work in the area of environmental protection is inherently sociogenic, associated with the necessity to work in a team, establish communication connections with colleagues and representatives of other professional groups, scientists and the public, and therefore implies the need for

the ability to choose the best ways to communicate in a situation of interaction, build appropriate professional relationships.

The author proved that the personal qualities are of great importance in the structure of professional competence of environmental experts. An essential key to a perfect professional activity of an ecologist is the presence of such qualities such as dedication, perseverance, determination, initiative, independence, self-control; willingness to communicate with people, ability to negotiate, discuss and defend his own position; ability to prevent and constructively solve interpersonal contradictions and conflicts; fairness and responsibility; creativity; high level of formation of environmentally oriented values and environmental awareness.

According to the results of the analysis of the philosophical, psychological and pedagogical literature, and peculiarities of the work of experts in environmental protection, the attention is focused on the importance of further developing of special techniques of the professional ecologists personal traits formation.

Key words: *competence approach, professional competence, personal qualities, professional orientation, educational process.*

Постановка проблеми в загальному вигляді... Кризові явища, характерні упродовж останніх років для політичного, економічного і соціального життя України, доповнюються ще й складною екологічною ситуацією. Руйнування і забруднення навколишнього середовища, виснаження природних ресурсів, загострення демографічної ситуації та військові дії на сході нашої країни – все це викликає занепокоєння щодо майбутнього української нації і вимагає радикальних заходів.

У такій ситуації зазнають змін суспільні вимоги до рівня і змісту професійної компетентності еколога, його професійно значимих особистісних рис і якостей. Істотно посилюється роль особистої відповідальності за можливі результати і наслідки своєї професійної діяльності.

Аналіз досліджень і публікацій... Питання професійної компетентності розглядається в роботах як вітчизняних, так і закордонних вчених. Значний внесок у розробку теорії та практики формування професійної компетентності внесли Дж. Равен, К. Абульханова-Славська, Е. Зеєр, І. Зимня, І. Зязюн, Н. Кузьміна, О. Столяренко, О. Пометун, А. Хуторської, Є. Огарев, М. Чошанов та інші науковці. Проблеми формування професійної компетентності фахівців-екологів викладені в дисертаційних дослідженнях та наукових статтях Г. Папуткової, О. Матеюк, Г. Білецької, І. Малюченко, Ю. Рибалко, А. Дячука та інших.

На актуальності дослідження проблеми формування особистісних якостей у майбутніх фахівців наголошують такі вчені, як: І. Зимня, Н. Кузьміна, Л. Мітіна, А. Маркова, В. Сластьонін, Л. Цілинко, В. Марішук, Г. Абрамова, О. Леонтєв та ін. Однак, як показав аналіз напрацьованих, присвячених досліджуваній проблемі, питання сутності особистісних якостей фахівця-еколога залишається недостатньо вивченим.

Формулювання цілей статті... Метою статті є аналіз сутності поняття «особистісні якості» та обґрунтування їх місця і значення у структурі професійної компетентності фахівця-еколога.

Виклад основного матеріалу... Починаючи розгляд проблеми дослідження із загальнонаукових понять, особлива увага, безперечно, належить змісту термінів «професійна компетентність» та «особистісні якості».

Поняття «професійна компетентність» вживається стосовно різних категорій фахівців, тому сучасні підходи до трактування даного терміну досить різні. Однак проведене теоретичне дослідження показало, що більшість науковців визначають професійну компетентність як складну інтегративну властивість особистості, яка містить в собі не лише комплекс знань, умінь та навичок, а й сформовані професійні особистісні якості, які дозволять вирішувати професійні і загальножиттєві завдання. Так, Романов визначає професійну компетентність як «інтегративний багатофакторний стан людини, що забезпечує якість професійної діяльності і коеволуційну взаємодію із світом» [14].

На поняття професійної компетентності як складного особистісного утворення вплинуло наукове дослідження британського психолога Дж. Равена, який окремим компонентом компетентності вважає внутрішню мотивацію особистості [13, с. 280]. Дослідник розглядає взаємозв'язок компетентності не тільки з особистісними якостями та здібностями, але й з системою ціннісних орієнтацій, ідеалами, кінцевими цілями. Лише за умов, коли фахівець буде усвідомлювати, наскільки значущі визначені цілі для нього особисто, він буде готовий до мотивованої компетентної поведінки, а саме актуалізації своїх здібностей (високої адаптивності, самоконтролю, відповідальності) та прояву таких особистісних якостей, як впевненість у собі, наполегливість у досягненні мети.

Варто зазначити, що Дж. Равен розкриває зміст компетентності, наголошуючи на «розумінні відповідальності за свої дії» [13, с. 48]. У нашому випадку майбутній еколог має усвідомлювати

цінності власної професійної діяльності, що ґрунтуються, перш за все, на наявності почуття професійного обов'язку, відповідальності за природу та існування людства.

Підтримку поглядів Дж. Равена ми знайшли у працях інших дослідників (Е. Зеер, Є. Огарев, А. Маркова, М. Чошанов та інші). Так, на думку Е. Зеера, професійна компетентність визначається, переважно, рівнем професійної освіти, досвідом та індивідуальними здібностями людини, її мотивованим прагненням до безперервної самоосвіти та самовдосконалення, творчим і відповідальним ставленням до справи [7, с. 73].

В свою чергу А. Маркова розглядає професійну компетентність як системне явище, яке включає знання, уміння, навички, професійно значущі якості фахівця, що забезпечують виконання ним професійних обов'язків [10, с. 34].

На думку Є. Огарева, компетентність є категорією оцінною, яка характеризує людину як суб'єкта спеціалізованої діяльності в системі суспільного розвитку праці, тобто враховується рівень розвитку його здатності давати кваліфіковані судження, приймати адекватні та відповідні рішення в проблемних ситуаціях, планувати та здійснювати дії, які призводять до раціонального й успішного досягнення поставлених цілей. Компетентність, на думку дослідника, як стійка здатність до діяльності складається з п'яти компонентів: глибокого розуміння сутності виконуваних завдань і вирішуваних проблем; гарного знання досвіду, який є в даній галузі, активного оволодіння його найкращими досягненнями; вміння обирати засоби і способи дії, адекватні конкретним обставинам місця і часу; почуття відповідальності за досягнуті результати; здатності учитися на помилках і вносити корективи у процес досягнення цілей [11, с. 10].

Системний підхід до поняття компетентності обґрунтовує М. Чошанов. На його думку, компетентність, по-перше, виражає інтегроване значення традиційної тріади «знання, уміння, навички»; по-друге, визначається як поглиблене знання предмета або засвоєне уміння. По-третє, компетентність доцільна для опису реального рівня підготовки спеціаліста, якого вирізняє здатність з-поміж розмаїття рішень обирати найбільш оптимальне, піддавати його сумнівам, аргументовано відкидати хибні рішення, тобто набуття критичного мислення. По-четверте, компетентність передбачає постійне оновлення знань, володіння новою інформацією для успішного вирішення професійних завдань у даний час і в даних умовах, тобто компетентність є здатністю до актуального виконання діяльності. По-п'яте, компетентність включає в себе як змістовний (знання), так і процесуальний (уміння) компоненти. Це означає, що компетентна людина повинна не тільки розуміти сутність проблеми, але й уміти практично її вирішувати. Варто зазначити, що компетентний спеціаліст володіє всім арсеналом методів у своїй професійній галузі, що дозволяє йому варіювати їх використання відповідно до кожної конкретної ситуації, обираючи оптимальний. Цікавою є «формула компетентності», яку винайшов і пропонує для використання М. Чошанов. Все вищезазначене він систематизує у вигляді суми, що складається з мобільності знань, гнучкості методів і критичності мислення, які в результаті дають очікувану компетентність [16, с. 6].

Важливі характеристики діяльності компетентного фахівця відзначає В. Лозовецька. Так, крім мобільності та гнучкості методів у вирішенні професійних завдань, які ми знаходимо і в інших авторів, науковцем відзначаються такі значущі параметри, як ефективність праці, постійний професійний саморозвиток та самовдосконалення [8, с. 53].

Цінними є дослідження В. Введенського, який наголошує на важливості для компетентного працівника здатності до постійного оновлення своїх знань, володіння актуальною інформацією. Водночас автор підкреслює необхідність здатності до швидкого реагування на зміни, тобто виконання функцій як у звичайних, так і в екстремальних умовах [3, с. 53]. У контексті професійної діяльності еколога така вимога набуває особливого значення, адже еколог повинен інколи діяти в екстремальних умовах, швидко адаптуватись у конкретних обставинах та реагувати на умови ситуації. Це вимагає від еколога як компетентного фахівця володіння інформацією про стан навколишнього середовища, постійного оновлення знань, на основі яких здійснюється професійна діагностика і приймаються рішення.

Розглядаючи питання компетентного підходу у професійній екологічній освіті, Г. Папуткова визначає професійну екологічну компетентність як інтегральну характеристику фахівця, що відображає його здатність і готовність до мобільної, оперативної й ефективної реалізації у професійній діяльності екологічних знань і досвіду на основі екологічно-доцільних ціннісно-мотиваційних установок, універсальних здібностей та особистісних якостей, що забезпечують соціально-, екологічно- і професійно-доцільну поведінку [12, с. 12].

Отже, дослідники зазначають, що немаловажну роль в ефективній професійній діяльності фахівця відіграє володіння певними особистісними якостями.

Список професійних обов'язків еколога досить значний, на його плечі лягає великий вантаж відповідальності. Безсумнівно, для ефективного виконання професійних обов'язків майбутній еколог повинен бути добре обізнаним у питаннях гуманітарної освіти та соціально-економічної політики,

володіти базовими знаннями з фізики, хімії, біології, вищої математики, обчислювальної техніки, природничих наук (геології, метеорології, гідрології та інші), бути компетентним у галузі моніторингу навколишнього природного середовища, екологічного права, економіки природокористування, нормування антропогенного навантаження на природне середовище тощо. Однак немаловажну роль в ефективній професійній діяльності еколога відіграє і людський фактор, а тому дуже важливо, щоб фахівець в даній галузі володів певними особистісними якостями.

Щодо змісту поняття «особистісні якості» фахівця в науковій літературі існують різні трактування. Так, Л. Цілинко під особистісними якостями фахівця розуміє «індивідуальні якості суб'єкта діяльності, які впливають на ефективність діяльності та успішність оволодіння нею» [15, с. 327].

Дослідник В. Маришук розглядає особистісні якості як певні динамічні риси особистості (які виражаються рівнем відповідних психічних та психомоторних процесів), а також фізичні якості, що відповідають вимогам професії людини й сприяють успішному оволодінню нею [9].

На думку В. Грачева та Д. Поповського, професійно важливі якості – це психологічні якості особистості, що визначають продуктивність діяльності. Вони багатofункціональні і, разом з тим, кожна професія має свій ансамбль цих якостей [5, с. 97].

Враховуючи специфіку професійної діяльності фахівців різних галузей, учені виділяють різні «ансамблі особистісних якостей» [17, с. 28]. Так, К. Гнезділова поділяє усі якості особистості на загальні (свідомість), моральні (відображення соціальної характеристики особистості), інтелектуальні (розумові), вольові та емоційні (саморегуляція особистості). На думку автора, однією з важливих загальних якостей є суспільна спрямованість, компонентами якої є суспільно цінна мета, соціально значущі мотиви поведінки та діяльності, наявність переконань, ціннісні орієнтації тощо. До моральних якостей дослідниця відносить гуманізм, працелюбство, чесність, принциповість, відповідальність тощо. До інтелектуальних – усвідомленість діяльності, логічність, розсудливість, об'єктивність тощо. До вольових якостей – самостійність, дисциплінованість, відповідальність, незалежність, активність тощо [4, с. 151].

Професійна підготовка екологів має певну специфіку, яка зумовлена характером їх діяльності та екологічним станом у нашій країні: екологи мають володіти знаннями про екологічне законодавство України, вміти знаходити й застосовувати професійно важливу інформацію, здійснювати екологічну експертизу, лабораторні аналізи, розрахунки, оцінювати та прогнозувати екологічний стан навколишнього середовища, розробляти екологічні програми, плани і проекти. Крім того, професійна діяльність еколога може бути пов'язана з педагогічною діяльністю, з консультуванням органів влади в питаннях управління природними ресурсами, а також із завданнями міжнародного співробітництва у галузі природокористування та охорони навколишнього середовища.

Діяльність еколога відбувається в динамічних, часто непередбачуваних ситуаціях та передбачає готовність фахівців до прийняття нестандартних рішень, пошуку нових підходів до розв'язання складних екологічних проблем. У таких умовах успішним може бути лише креативний фахівець, здатний самостійно й творчо мислити, генерувати оригінальні ідеї, оперативно приймати нестандартні й водночас оптимальні рішення.

Ефективна діяльність у сфері охорони довкілля передбачає здатність фахівця швидко адаптуватись до нової ситуації, виконувати свої функції як у звичайних, так і в екстремальних умовах, аналізувати й миттєво приймати рішення, розв'язувати складні нетипові завдання, прогнозувати наслідки своїх дій та ін. В таких ситуаціях особливої актуальності набувають такі особистісні якості, як: цілеспрямованість (уміння підпорядковувати свої дії поставленим цілям), наполегливість (уміння мобілізувати свої можливості для тривалої боротьби з труднощами, здатність спрямовувати і контролювати поведінку відповідно до визначеної мети), рішучість (уміння прийняти та втілити у життя швидкі, обгрунтовані рішення), ініціативність (уміння працювати творчо, діяти ініціативно), самостійність (уміння не піддаватися впливам різних факторів, які можуть відволікати від досягнення мети, критично оцінювати поради та пропозиції інших, діяти спираючись свої погляди та переконання), сміливість (уміння подолати страх і йти на виправданий ризик заради досягнення мети, незважаючи на небезпеку для власного благополуччя), витримка (уміння відкидати дії, почуття і думки, які заважають здійсненню прийнятого рішення).

Специфіка професії еколога передбачає «суб'єкт-суб'єктні» стосунки з колегами, фахівцями різного професійного спрямування, науковцями, а також населенням (людьми різного віку, соціальних груп та категорій); поєднання якостей педагога, психолога, наставника, організатора, вихователя; постійне перебування у готовності спілкуватися з людьми.

Професійні обов'язки еколога спонукають його до необхідності ведення переговорів, частого використання дискусії. Це вимагає від майбутніх екологів здатності обирати оптимальні способи спілкування в ситуації взаємодії, логічно доводити свою точку зору і відстоювати позицію, аргументувати, конструктивно вирішувати протиріччя, що виникають.

Оскільки професійна діяльність еколога передбачає контроль та координування дій інших фахівців, велика вірогідність виникнення конфліктних ситуацій. Тому майбутні екологи повинні навчитись доцільно використовувати стилі спілкування, створювати сприятливий психологічний мікроклімат у колективі, попереджати й конструктивно вирішувати міжособистісні конфлікти.

Ми погоджуємося з Г. Папутковою, яка зазначає, що специфіка професійної діяльності еколога полягає в тому, що її ефективність визначається не лише якістю оволодіння професійними знаннями, уміннями, навичками, способами, прийомами і технологіями практичного здійснення діяльності, але й рівнем екологічної культури, сформованістю екологічного світогляду. Фахівець-еколог повинен бути носієм екологічної свідомості, екологічно орієнтованих цінностей [12, с. 160]. Дійсно, не можна «заразити» іншу людину любов'ю до природи, якщо сам не володієш цим почуттям.

На нашу думку, неодмінною запорукою досконалої професійної діяльності еколога є наявність таких якостей, як почуття справедливості, совісті, відповідальності і обов'язку.

Ми погоджуємося з думкою Г. Білецької, яка вважає відповідальність однією з унікальних інтелектуально-моральних якостей особистості, без якої не може бути справжнього еколога [1, с. 157].

За твердженням видатного педагога В. Сухомлинського, відповідальність характеризує здатність особистості самостійно формувати моральні обов'язки, вимагати від себе їх виконання, здійснювати самооцінку та самоконтроль.

Умовою відповідальності людини, на думку Ю. Жиденського, є її самостійність і активність, а готовність відповідати за свої дії ґрунтується на загальнолюдських цінностях [6, с. 35].

Відповідальність у майбутніх екологів ми розглядаємо як поєднання двох складових: 1) екологічна відповідальність як вияв духовності особистості (усвідомлення світу як цілісної сутності, принципу всезагальної причинно-наслідкової залежності, відчуття спорідненості з природою, потреба у творчому перетворенні світу, у його вдосконаленні); 2) професійна відповідальність, основу якої становить чітке розуміння своїх професійних обов'язків, реальної залежності між результатом професійної діяльності та тими наслідками, які він може мати для навколишнього природного середовища і людей.

Висновки... Таким чином, з нашої точки зору, сучасного фахівця-еколога, характеризує ціла сукупність особистісних якостей. Це, в першу чергу, такі якості особистості, як цілеспрямованість, наполегливість, рішучість, ініціативність, самостійність, витримка; готовність спілкуватися з людьми, здатність вести переговори, дискутувати і відстоювати власну позицію; здатність попереджати та конструктивно вирішувати міжособистісні протиріччя і конфлікти; справедливість і відповідальність; креативність; високий рівень сформованості екологічно орієнтованих цінностей та екологічної свідомості.

Перспективу подальших досліджень вбачаємо у розробці спеціальних методик для формування особистісних якостей фахівця-еколога.

Список використаних джерел і літератури/References:

1. Білецька Г. А. Підготовка високо-кваліфікованого фахівця-еколога як один із шляхів вирішення екологічних проблем / Г. А. Білецька // «Шляхи вирішення екологічних проблем урбанізованих територій: наука, освіта, практика»: Збірник праць за мат-лами всеукраїнської наук.-практ. конф. (30–31 жовтня, м. Хмельницький) – Хмельницький, 2003. – С. 156–158 / Bilecjkа Gh. A. Pidghotvka vysoko-kvalifikovanogho fakhivcja-ekologha jak odyn iz shljakhiv vyrishennja ekologhichnykh problem (*Preparation of highly qualified environmental experts as one of the solutions to environmental problems*), Khmelnytskyi, 2003, pp. 156–158. [in Ukrainian].
2. Варданян Ю. В. Развитие студента как субъекта овладения профессиональной компетентностью / Ю. В. Варданян, Т. В. Савинова, А. Н. Яшкова. – Саранск : Морд. гос. пед. ин-т, 2002. – 106 с. / Vardanjаn Ju. V. Razvytye studentа kak subekta ovladenyja professyonalnoj kompetentnostju (*Development of the student as a subject of mastering professional competence*), Saransk, 2002, 106 p. [in Russian].
3. Введенський В. Н. Моделирование профессиональной компетентности / В. Н. Веденский // Педагогика. – 2003. – №10. – С. 51–55. / Vvedensjkyj V. N. Modelyrovanye professyonalnoj kompetentnosti (*Modeling of professional competence*), Pedagoghyka, 2003, Issue 10, p. 51–55. [in Russian].
4. Гнезділова К. М. Формування особистісних якостей майбутнього фахівця / К. М. Гнезділова // Вища школа України в умовах глобалізації та інтеграції: зб. матер. всеукр. наук.-практ. конф. (27–28 березня). – Черкаси: Вид-во ЧНУ, 2008. – С. 150–152 / Ghnezdilova K. M. Formuvannja osobystisnykh jakosteј majbutnjogho fakhivcja (*Formation of the personality of the future specialist*), Cherkasy, 2008, pp. 150–152. [in Russian].
5. Грачев В. А. Газодымозащитная служба. Учебник / В. А. Грачев, Д. В. Поповский. – М. : Пожкнига, 2004. – С. 97 / Ghrachev V. A. Ghazodymozashhytnaja sluzhba. Uchebnyk (*Gas and smoke protection service*), Textbook, Moscow, 2004. pp. 97 [in Russian].
6. Жиденський Ю. Розвиток відповідальності особистості у ступеневій освіті / Ю. Жиденський // Вісник Львівського університету. Серія педагогічна – Вип. 18. – 2004. – С. 30–36 / Zhydenjkyj Ju. Rozvytok vidpovidaljnosti osobystosti u stupenevij osviti (*The development of individual responsibility level education*), Bulletin of Lviv University. Teacher Series, Issue 18, 2004, pp. 30–36. [in Ukrainian].

7. Зеер Э. Ф. Технология профессий: уч. пособ. / Э. Ф. Зеер. – М.: Академия, 2003. – 336 с. / Zeer E. F. *Tekhnologhija professyuj: uch. posob. (Professions Technology: Tutorial)*, Moscow, Academy, 2003, 336 p. [in Russian].
8. Лозовецька В. Т. Проблеми професійної компетентності викладача в сучасних соціально-економічних умовах / В. Т. Лозовецька // Дидактика професійної школи: зб. наук. праць. – Хмельницький: ХНУ, 2005. – С. 52–56. / Lozovec'ka V. T. *Problemy profesijnoji kompetentnosti vykladacha v suchasnykh socialjno-ekonomichnykh umovakh (Problems of professional competence of the teacher in the present socio-economic conditions)*, Didactics of professional school, Khmelnytskyi, 2005, pp. 52–56. [in Ukrainian].
9. Маришук В. Л. Психологические основы формирования профессионально значимых качеств : автореф. дис. д. психол. н.: 19.00.03 / В. Л. Маришук ; ЛГУ. – Львов, 1982. – 32 с. / Maryshuk V. L. *Psykhologhycheskye osnovy formirovaniya professyonalno znachymykh kachestv (Psychological bases of formation of professionally significant qualities)*, Lviv, 1982, 32 p. [in Ukrainian].
10. Маркова А. К. Психология профессионализма / А. К. Маркова. – М. : Международный гуманитарный фонд Знание, 1996. – 312 с. / Markova A. K. *Psykhologhija professyonalizma (Psychology of professionalism)*, Moscow, 1996, 312 p. [in Russian].
11. Огарев Е. И. Компетентность образования: социальный аспект / Е. И. Огарев. – С-Пб.: РАО ИОВ, 1995. – 170 с. / Ogharev E. Y. *Kompetentnostj obrazovaniya: sotsyalnyj aspekt (Competence of education: the social aspect)*, St. Petersburg, 1995, 170 p. [in Russian].
12. Папуткова Г. А. Компетентностно-ориентированное профессиональное экологическое образование студентов в ВУЗе : дис. ... д. пед. н.: спец. 13.00.08 / Г. А. Папуткова – Нижний Новгород, 2008. – 379 с. / Paputkova Gh. A. *Kompetentnostno-oryentirovannoe professyonalnoe ekologhycheskoe ob-razovanye studentov v VUZe (Competent-oriented professional environmental education of students in the university)*, N. Novgorod, 2008, 379 p. [in Russian].
13. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Джон Равен. – М. : Когито-Центр, 2002. – 396 с. / Raven Dzh. *Kompetentnostj v sovremennom obshhestve: vyjavlenye, razvytye y realizatsiya (Competence in modern society: its identification, development and release)*, Moscow, 2002, 396 p. [in Russian].
14. Романов С. П. Развитие профессиональной компетентности руководителей водохозяйственных служб: автореф. дис. к. пед. н.: 13.00.08 / С. П. Романов; Нижегородский гос. пед. университет. – Н. Новгород, 2002. – 20 с. / Romanov S. P. *Razvytye professyonalnoj kompetentnosti rukovodytelej vodokhozajstvennykh sluzhb (Development of professional competence of heads of water services)*, N. Novgorod, 2002, 20 p. [in Russian].
15. Цилинко Л. І. Особливості професійно-психологічної підготовки працівників спеціальних підрозділів міліції «Сокіл», «Беркут» / Л. І. Цилинко // Зб. наук. пр. Ін-ту психології ім. Г. С. Костюка АПН України / за ред. С. Д. Максименка. – Київ, 2006. – Т. VIII. – Ч. 8. – 384 с. / Cilynko L. I. *Osoblyvosti profesijno-psykhologhichnoji pidghotovky pracivnykiv specialnykh pidrozdiliv miliciji «Sokil», «Berkut» (Features professional and psychological training of special police units «Falcon», «Golden Eagle»)*, Collection of scientific papers, Kiev, 2006. Vol. VIII, Part 8, 384 p. [in Ukrainian].
16. Чошанов М. А. Гибкая технология проблемно-модульного обучения: Методическое пособие / М. А. Чошанов. – М.: Народное образование, 1996. – 160 с. / Choshanov M. A. *Ghybkaja tekhnologhija problemno-moduljnogho obucheniya: Metodycheskoe posobyе (Flexible technology of problem-module training: Methodical manual)*, Moscow, Public education, 1996, 160 p. [in Russian].
17. Шадриков В. П. Новая модель специалиста: инновационная подготовка и компетентностный подход / В. П. Шадриков // Высшее образование сегодня. – 2004. – № 8. – С. 26–31. / Shadrykov V. P. *Novaja modelj specyalysta: unnovacyonnaja podghotovka y komptentnostnyj podkhod (New model of specialist: innovative training and competence approach)*, Higher education today, 2004, Issue 8, pp. 26–31. [in Russian].

Дата надходження статті: «04» квітня 2017 р.
Стаття прийнята до друку: «11» травня 2017 р.

Рецензенти:

Білецька Г. – доктор педагогічних наук, професор
Романишина Л. – доктор педагогічних наук, професор

Тульська Оксана – доцент кафедри екології Хмельницького національного університету, кандидат педагогічних наук, доцент, e-mail: tulska2009@rambler.ru

Tulska Oksana – assistant professor of the ecology department of Khmelnytskyi National University, candidate of pedagogical sciences, associate professor, e-mail: tulska2009@rambler.ru

Цитуйте цю статтю як:

Cite this article as:

Тульська О. Особистісні якості у структурі професійної компетентності фахівця-еколога / Оксана Тульська // Педагогічний дискурс. – 2017. – Вип. 22. – С. 177–182.

Tulska O. Personal Qualities in the Structure of an Environmental Specialist's Professional Competence, *Pedagogical Discourse*, 2017, Issue 22, pp. 177–182.